

TEDNIK PEN

TEDENSKO DOGODJE

18. februar 2022

št. 7/2022

UVODNIK

DOGODKI

MANIFEST

STALIŠČE

ISKRICA

100 LET

MEDNARODNI PEN

AVTORSKA PRAVICA - IZVIR USTVARJALNOSTI

Tokratno številko Tednika posvečamo razmisleku o avtorskih in sorodnih pravicah, ki postajajo v digitalnih okoljih vedno slabše zaščitene. Povod je predlog spremembe Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, ki naj bi šel ta mesec čez parlamentarno proceduro po hitrem postopku. Društvo slovenskih pisateljev, Društvo slovenskih književnih prevajalcev in druga sorodna društva so glasno protestirala, saj njihovih pripomb, ki so jih v roku dali jeseni lani, ni nihče upošteval. Slovenski PEN je objavil javno pismo, ki ga je dolžnostno povzela samo STA. Upamo, da se bodo tudi ostali mediji zbudili ter posvetili problematiki, ki zadeva prav vse ustvarjalce vsebin. Brez pravičnega nadomestila za delo umetniki ne moremo ustvarjati in tudi trenutne razmere v izobraževanju ne morejo biti izgovor za neprimerne in rokohitske pravne rešitve.

Avtorske pravice so dolgočasna reč, dokler ne ugotoviš, da so ti jih kršili.

Ukradejo ti dramo in jo predvajajo brez tvoje vednosti, kaj šele plačila, uporabijo pesem, prozo ali esej za javno uporabo, ne da bi te vprašali za dovoljenje, spremenijo tvoje delo in ga prodajo kot nekaj novega, izvirnega, njihovega. Manipulacij je premnogo za to uvodno razmišljanje.

V digitalnem okolju, kjer datoteke z vsebino frčijo po nevidnih žilah po zemlji ter čepijo v gigantskih oblakih, nemalokrat dosegljivih vsem, je zaščita avtorjevega dela še posebej težavna in pravica ranljiva. Zato osebno bolj podpiram zaprte formate, ki jih je težje reproducirati in brati brezplačno. Pa tudi slednje seveda ni nemogoče. Predvsem mlajše generacije so večje kopiranja in zajemanja vsebin s spleta. Največja težava je, da se jim zdi brezplačno snemanje z bogate mize stvaritev samo po sebi umevno. Kdo naj jim pove, da je to kraja, če so tudi v izobraževalnih ustanovah do uporabe avtorske pravice mnogokrat malomarni?

Na Slovenskem je bila avtorska pravica zaščitena že v časih Avstro-Ogrske monarhije, vendar cesar ni podpisal Bernske konvencije (1886), ki je avtorska dela štela tudi v mednarodnem okolju. Tako je dela naših pionirjev književnosti vse do modernistov varoval predvsem jezik – slovenščina. Tega so se dobro zavedali tudi založniki tako, da v času Lavoslava Schwentnerja in po 1. svetovni vojni, doživljamo razcvet knjižnih objav v slovenščini. Šele jugoslovanski zakon iz leta 1929 je uredil tudi mednarodno zaščito in pristopil k Bernski konvenciji, moderen zakon o avtorskih in sorodnih pravicah pa smo Slovenci dobili po osamosvojitvi leta 1995.

Novi tehnologije in pretirano sproščen odnos do koriščenja avtorskega dela so razmerja ponovno postavili na glavo, saj je avtorju skoraj nemogoče slediti, kje in kako je nekdo uporabil njegovo delo, nedovoljeno in neplačano. Za to mora učinkovito in pravično poskrbeti zakonodaja posamezne države, nenazadnje so pravice iz ustvarjalnosti zapisane v naši ustavi.

V nadaljevanju objavljamo pisma in pripombe sorodnih stanovskih društev pa tudi slovenski prevod Manifesta PEN o avtorskih pravicah (prevedla ga je Maja Ferjančič), ki smo ga delegati PEN centrov sprejeli na 82. mednarodnem kongresu v galicijskem mestu Ourense v Španiji leta 2016.

Ekonomska neodvisnost snovalcev avtorskih del pomeni večjo svobodo ustvarjanja in posledično bogatejšo kulturo naroda.

Predsednica SC PEN, Tanja Tuma

"V digitalnem okolju, kjer datoteke z vsebino frčijo po nevidnih žilah po zemlji ter čepijo v gigantskih oblakih, nemalokrat dosegljivih vsem, je zaščita avtorjevega dela še posebej težavna in pravica ranljiva."

OB SVETOVNEM DNEVU MATERNEGA JEZIKA

Cankarjev dom, Steklена dvorana Lili Novy
21. feb. 18:00

Literarni večer Društva slovenskih pisateljev

Svetovni dan maternega jezika bomo pospremili z literarnim dogodkom, na katerem bodo nastopili ustvarjalci, ki svoja dela bodisi pišejo v narečjih bodisi so pripadniki slovenske narodne manjšine. V pogovoru z Janezom Ramovešom, Alferijo Bržan in Andreino Trusgnach, ki ga bo vodil Aljaž Koprivnikar, pa se bomo skozi narečja sprehodili po različnih avtorskih poetikah, ki bogatijo širši slovenski in obmejni kulturni prostor.

VEČ

ZAMOLČANE ZGODBE: IZTOK SIMONITI

V novem strašno hudem podkastu so se odprla vrata v življenje in svet Iztoka Simonitija. Iztok Simoniti je pravnik, karierni diplomat, mednarodni politolog, profesor diplomacije, tudi publicist in esejist. Napisal je več priročnikov o diplomaciji, pravu in politologiji, je pa tudi avtor esejističnih zbirk, kot so Historia magistra mortis (2008), Religija in nasilje (2009), Deus vult: o vrednotah kristjanov (2015) in Vode svobode (2019).

POSLUŠAJ

NAGRADA »PONT«

Znanstveno-raziskovalno središče Koper in Založba Beletrina vabita na slovesno podelitev Evro-sredozemske literarne nagrade »Pont«, ki se bo v četrtek, 17. februarja 2022, ob 17h začela na Prešernovem trgu s sprevedom, ki bo potekal po starem mestnem jedru, in ob 19h nadaljevala s slovesnostjo v Protokolarni dvorani sv. Frančiška Asiškega v Kopru.

VEČ

ČESTITKA

Prešerno je tudi v ljubljanskem Klubu koroških Slovencev - KKS-Lj, saj je mag. Lidija Golc na Prešernov dan v Trstu na slovesni razglasitvi (anonimnega) 50. literarnega natečaja revije »Mladika« med 38 prejetimi ciklusi pesmi prejela drugo nagrado za svojo novo zbirko Narejen sem iz vseh svojih dni. Med 40 poslanimi prispevki v prozi pa je prvo nagrado prejela zgodba Zavladati vetru avtorice Mateja Gomboc iz Ljubljane. Čestitamo obema nagrajenkama, ki smo ju 15.10.2021 na Koroških kulturnih dnevih v Ljubljani poslušali na predstavitvi učbenika Alenke Weber in Mateja Gomboc Slovenski poslovni jezik (Mohorjeva 2020).

POGOVORI O ČLOVEČNOSTI IN DRUŽBI PRIHODNOSTI ZA VSE

SC PEN in Inštitut za razvoj vključujoče družbe vabita na dogodek Človečnost in skupno dobro.

22. februar 2022, od 18.00 do 20.00 ure
Zoom Meeting
<https://zoom.us/j/95064981172>
Meeting ID: 950 6498 1172

Častna pokroviteljica pogovorov je Anica Mikuš Kos, neutrudna ambasadorica človečnosti z gosti: Tanja Tuma, Marko Pavliha, Miro Cerar, Nadja Furlan Štantež in Bećir Kećanović.

VEČ

Janšastan

V deželi, kjer so si nekateri
ustvarjalci nadedli ime Janez Janša,
in kjer imajo nekateri tedniki
politika Janeza Janšo na naslovnici,
ko vodi vlado in ko je ne vodi,
je nekaj narobe;
pa ne samo z Janezom Janšo.

- Bojan Grobovšek

MANIFEST AVTORSKIH PRAVIC PEN

Avtorjeva ekonomska neodvisnost in samostojnost sta osrednjega pomena za svobodo izražanja in spodbujata raznolikost izražanja.

Vse od britanskega Statuta Anne (prvi zakon o avtorskih pravicah) iz leta 1709 dalje, se je človeštvo zavedalo, da je treba sprejeti zakone za zaščito intelektualne lastnine. Leta 1886 je bila sprejeta Bernska konvencija o varstvu književnih in umetniških del, za katero se je zavzemal Victor Hugo. Takrat je bila in je še vedno razsvetljenska misel, da se prizna, kako individualno ustvarjanje in odkritja povzdigujejo naše kolektivno človekoljubje.

Avtorjeva ekonomska neodvisnost in samostojnost sta osrednjega pomena za svobodo izražanja in spodbujata raznolikost mnenj in stališč, kar posledično krepi demokracijo.

Če avtorjem odvzamemo možnost, da bi prejeli denarno nagrado za svoja ustvarjalna dela, pomeni, da tem delom in njihovim avtorjem odvzamemo možnost preživetja. Uporaba intelektualne lastnine avtorja brez pravičnega nadomestila in v odsotnosti legitimne pravne izjeme od avtorskih pravic ni nič drugega kot kraja.

Mednarodni PEN meni, da so danes bolj kot kdaj koli prej pravice posameznega ustvarjalca ogrožene zaradi novih tehnologij, politik in zakonov. PEN zagovarja zaščito avtorskih pravic za vse pisatelje v vseh delih sveta in izjavlja naslednje:

Uporaba intelektualne lastnine avtorja brez pravičnega nadomestila in v odsotnosti legitimne pravne izjeme od avtorskih pravic je kraja.

Manifest avtorskih pravic Mednarodnega združenja PEN

1. Avtor je lastnik moralnih in avtorskih pravic na vseh delih, ki jih ustvari, dokler te avtorske pravice ne potečejo.
2. Avtorske pravice vključujejo naslednje načine uporabe del: razmnoževanje (analogno ali digitalno), predelavo (vključno s prevajanjem), objavo, izvajanje in digitalno uporabo, ki vključuje prenos del po vseh digitalnih poteh in na vseh digitalnih platformah.
3. Moralne pravice vključujejo: pravico avtorja, da se mu pripisuje avtorstvo dela in da se mu ne pripisuje lažno avtorstvo dela, ki ga ni napisal, ter pravico zagotoviti, da se njegovo delo ne obravnava slabšalno, kar bi škodovalo njegovemu ugledu kot avtorju.
4. Avtorji morajo imeti pravico do prostega trgovanja z avtorskimi pravicami na svojih delih.
5. Avtorji del se lahko sami odločijo, ali bodo za uporabo svojih del zaračunali nadomestilo in kolikšno.
6. Mednarodni PEN priznava, da obstajajo primeri, ko lahko vlade ugotovijo, da je v javnem interesu uzakoniti izjeme od izključnih pravic avtorjev na delih, ki jih ustvarijo. Takšne izjeme ne smejo nepravilno posegati v legitimne moralne in ekonomske interese avtorja. Na primer:

Če dela niso komercialno dostopna v formatih, ki so dostopni slepim in slabovidnim, bi morale izjeme v domači zakonodaji omogočati, da se za slepe in slabovidne izdelava reprodukcija v dostopnem formatu, ne da bi pri tem prišlo do kršitve avtorskih pravic. Izdaje dela, namenjene slepim in slabovidnim, je mogoče objaviti šele potem, ko so bile izključene možnosti, da tako delo obstaja tudi v tržni izdaji.

Sodne odločbe, zakonodaja, predpisi in drugi zakonski instrumenti morajo biti dostopni državljanom. Natančno in nespremenjeno razmnoževanje teh del ne sme biti kršitev avtorskih pravic.
7. Zakoniti ekonomski interesi avtorjev v zvezi z deli, ki jih ustvarijo, vključujejo vse obstoječe in potencialne trge za njihova dela.
8. Digitalne ureditve upravljanja pravic, ki se uporabljajo za dela, mora nujno podpirati zakonodaja o avtorskih in sorodnih pravicah, da bi lastniki avtorskih pravic lahko uveljavljali svoje avtorske pravice na delih.
9. Digitalna reprodukcija dela, ki se izvaja v velikem obsegu, kadar ni izjeme in brez dovoljenja avtorja dela, pomeni piratstvo. Nacionalna zakonodaja bi morala vsebovati ustrezne kazenske ukrepe za odvracanje od piratstva in hkrati zagotavljati, da se ne ovira zakoniti dostop do del.

JAVNO PISMO – NOVI ZAKON O AVTORSKIH IN SORODNIH PRAVICAH V DIGITALNEM OKOLJU

Ljubljana, 8. februarja 2022

Nobena lastninska pravica ni tako mačehovsko obravnavana s strani zakonodajalcev kot prav avtorska pravica. Navajeni smo, da moramo za izdelke in storitve plačati določeno ceno, če jih želimo uživati, pri avtorski pravici pa se nam zdi, da bi jo morali imeti na voljo zastonj. A pravičen zaslužek za avtorsko delo je izjemnega pomena za neodvisnost in raznolikost umetniških glasov. Države so dolžne poskrbeti za pravno ureditev, ki to omogoča v vseh okoljih in na vse načine. Za uporabo književnih del obstaja veliko izjem, s katerimi se avtorji in avtorice odrečemo plačila za svoje delo in ga dajemo bralcem, na primer knjižnična izposoja.

A tudi književniki in književnice ne moremo živeti od zraka in zanikanje avtorskega dela ter pravičnega zaslužka zanj, ne glede v kakšnem formatu se pojavlja, tudi v digitalnem, pomeni zanikanje kreativnosti in narodovega napredka. Člani in članice Slovenskega PEN-a smo skupaj z Mednarodnim PEN-om leta 2018 sprejeli Manifest o avtorskih pravicah, ki pravi: »Digitalno reproduciranje dela v večjem obsegu, kjer ne gre za zakonsko določene izjeme in za katere avtor ni dal dovoljenja, je piratstvo.«

Žal smo priča novemu predlogu Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, ki naj bi urejal uporabo del v digitalnem in izobraževalnem okolju (pouk na daljavo) Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo. Predlog onemogoča avtorjem, da vnaprej odločajo o uporabi svojih del, kar je temelj pravičnosti avtorske pravice, ki je v digitalnem okolju še posebej ranljiva. Kot navajajo sorodna društva Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Društvo slovenskih pisateljev in Društvo slovenskih založnikov, predlog pomeni »kolektivno razlastitev imetnikov avtorskih pravic,« kar ni več daleč od piratstva. Izjemno problematično je, da se zakon sprejema v neverjetni naglici, pri čemer so vlagatelji zavrgli vse spomladi podane pripombe avtorjev in drugih imetnikov avtorskih pravic. Prva časovna omejitev za javno razpravo je bila tri, podaljšana pa trinajst dni. Izjemne stvaritve naših umetnikov si zaslužijo več pozornosti.

Člani in članice Slovenskega PEN-a pozivamo Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, da predlog zakona umakne ter omogoči temeljito javno razpravo, pri kateri upošteva temeljna načela avtorskih pravic in pripombe ustvarjalcev.

Upravni odbor in predsednica Slovenskega centra PEN Tanja Tuma

KAM JE IZGINIL AVTOR?
(sramota v kranjskem Prešernovem gledališču)

Med dogodki, ki so počastili letošnji praznik kulture, je le tega zaznamovalo tudi medijsko razkritje sramotnega dogodka neuprizoritve gledališke igre Rudija Šeliga Kdor skak, tisti hlap v kranjskem Prešernovem gledališču. Sprožilo ga je javno pismo spoštovanega Aleša Bergerja Kam je izginil avtor?, ki ga je kasneje dodatno razplamtel razposlani prispevek Fundacije Rudi Šeligo.

PISMO

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
Kotnikova 5
1000 Ljubljana

**ZADEVA: Prenos Direktive (EU) 2019/790 s področja avtorskega prava v slovenski pravni red: predlagana novela Zakona o avtorski in sorodnih pravicah in Zakona o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic.
Komentar Društva slovenskih pisateljev in Društva slovenskih založnikov**

Ljubljana, 9.2.2022

Spoštovani!

Društvo slovenskih pisateljev in Društvo slovenskih založnikov predstavljamo pomemben del imetnikov avtorske pravice, SAZOR GIZ k.o. pa ključno kolektivno organizacijo, ko gre za kolektivno upravljanje pravice reprodukcije omenjenih in drugih upravičenih imetnikov.

Dne 1.2.2022 je Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (resorno ministrstvo) objavilo dopolnjen predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (drugi osnutek ZASP) in Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (drugi osnutek ZKUASP), s katerima želi v slovenski pravni red prenesti Direktivo (EU) 2019/790.

Avtorje del s področja književnosti, znanosti, publicistike in njihovih prevodov ter založnike zadeva predvsem 5. člen Direktive (EU) 2019/790. Ta določa izjemo za uporabo del v dejavnostih digitalnega in čezmejnega poučevanja, kar pomeni izobraževalno izjemo za digitalno uporabo avtorskih del v šolah oz. tako imenovano ilustracijo pri pouku na daljavo, ki pomembno posega v pravice na književnih, znanstvenih in publicističnih delih.

S tem dopisom podajamo pripombe na drugi osnutek ZASP in ZKUASP ter izražamo naše razočaranje nad pristopom, ki ga je za prenos 5. člena Direktive (EU) 2019/790 izbral pripravljalec predloga zakona. Izpostavljamo, da je za avtorje in založnike bistvenega pomena, da se ob prenosu 5. člena direktive za uporabo del v okviru izjeme za digitalno in čezmejno poučevanje določi plačilo nadomestila imetnikom pravic (ti. zakonita licenca) ter da se iz izjeme izključijo učbeniki in delovni zvezki in vadnice. Le na tak način prenos te izjeme ne bo prekomerno oškodoval slovenskih avtorjev in založb, kar jim bo omogočalo preživetje in nadaljnje ustvarjanje.

Iz drugega osnutka ZASP, konkretno iz njegovega 3. člena, izhaja, da je pripravljalec predloga zakona spremenil svoje stališče glede načina prenosa 5. člena direktive, saj je rešitev iz prvega osnutka ZASP iz maja 2021, ki je predvideval prenos te določbe v obliki zakonite licence, nadomestil z rešitvijo, ki predvideva prosto uporabo del brez obveznosti plačila kakršnegakoli nadomestila avtorjem in založnikom, ki jih bo dotična izjema prizadela. Dodatno k temu pa od izjeme ni izključil učbenikov, delovnih zvezkov in vadnic.

Opozarjamo, da bi sprejem drugega osnutka ZASP v obliki, kot je bila objavljena dne 1.2.2022, povzročil veliko in nesorazmerno škodo slovenskim avtorjem in založnikom. Predlog ne upošteva položaja slovenskih avtorjev in založnikov, ki ni primerljiv s položajem avtorjev in založnikov na drugih velikih trgih v državah članicah EU. Slovenski avtorji in založniki smo zaradi majhnosti trga omejeni z izredno majhnim povpraševanjem, obenem pa je potreba trga po kakovostnih delih, vključno na področju izobraževanja, primerljiva s potrebami v večjih državah članicah EU. Ker slovenski trg omejujejo jezikovne značilnosti in na področju izobraževanja tudi nacionalni učni programi in načrti, lahko gradivo dejansko ustvarjamo v pretežnem delu le slovenski avtorji. Zaradi majhnega povpraševanja, ki je neizogibna posledica majhnosti trga, je za avtorje in založnike bistvenega pomena vsakršno plačilo za uporabo naših pravic.

Z odvzemom pravice do nadomestila pri izjemi za digitalno in čezmejno poučevanje bomo avtorji in založbe prikrajšani za pravično nadomestilo. Obenem je potrebno upoštevati, da niti največje države članice EU (npr. Nemčija, Francija) te izjeme niso določile kot proste uporabe, temveč so 5. člen direktive prenesle v obliki zakonite licence, kar pomeni omejitev izključnosti pravice ob plačilu primernega nadomestila. Še toliko bolj pa bi morala Republika Slovenija izjemo za digitalno in čezmejno poučevanje urediti na način, ki bi avtorjem in založnikom povrnil škodo zaradi uporabe njihovih del v okviru nove izjeme.

Določitev proste uporabe v primeru izjeme za digitalno in čezmejno poučevanje je po našem prepričanju v nasprotju s tristopenjskim testom, kot ga opredeljujejo Bernska konvencija (9. in 10. člen), Direktiva o informacijski družbi iz l. 2001 (peti odstavek 5. člena) in 46. člen ZASP. Razumljivo je, da se tovrstna izjema določi glede gradiv, glede katerih bi imele izobraževalne ustanove težave s pridobivanjem licenc oz. dovoljenj avtorjev ali drugih imetnikov pravic. Ta razlog pri utemeljevanju izjeme uporablja tudi pripravljalec predloga zakona¹. A pri tem ne upošteva, da se prej navedeni cilj lahko doseže brez tako drastičnega poseganja v položaj in pravice avtorjev in založnikov, kot ga predvideva drugi osnutek ZASP. Plačilo primernega nadomestila in izključitev učbenikov, delovnih zvezkov in vadnic iz izjeme, za katere je na trgu lahko dostopna ustrežna licenca, v ničemer ne otežuje ali zmanjšuje možnosti uporabe del v izobraževalnem procesu, po drugi strani pa avtorjem in založnikom zagotavlja prihodke, ki jim omogočajo nadaljnje ustvarjanje kvalitetnih gradiv. Le takšna rešitev bi bila skladna z Ustavo RS, ki v 60. členu zagotavlja varstvo avtorske in drugih pravic, prav tako pa bi bila v skladu z že omenjenim tristopenjskim testom. Določitev izjeme za digitalno in čezmejno poučevanje brez plačila pravičnega nadomestila in brez izločitve učbenikov, delovnih zvezkov in vadnic (tj. gradivo, ki je namenjeno izobraževalnemu trgu) pa nerazumno posega v legitimne interese avtorjev in založnikov, pri čemer v besedilu predloga drugega osnutka ZASP ni najti nobenih razumnih razlogov za izključitev plačila primernega plačila in izključitev učbenikov in delovnih zvezkov in vadnic od izjeme.

Zato predlagamo, da se 3. člen drugega osnutka ZASP spremeni tako, da se v predlog zakona ponovno uvrsti besedilo, ki ga je vseboval prvi osnutek ZASP iz maja 2021, in sicer, da se 3. člen drugega osnutka ZASP glasi:

»Predlagani 47.b člen novele ZASP se spremeni tako, da se v celoti glasi:

(1) Brez prenosa ustrezne materialne avtorske pravice, vendar ob plačilu primernega nadomestila je za namen ponazoritve pri pouku na daljavo ali čezmejnem pouku dopustno:

1. reproduciranje v elektronski obliki in priobčitev javnosti objavljenih del;

2. predelava baze podatkov in v elektronski obliki reproduciranje, distribuiranje ter priobčitev javnosti predelane baze podatkov.

(2) Uporaba iz prejšnjega odstavka je dovoljena, če to ni namenjeno doseganju posredne ali neposredne gospodarske koristi in če se izvaja pod odgovornostjo izobraževalne ustanove v njenih ali drugih prostorih ali prek varnega elektronskega okolja, ki je dostopno, zlasti prek avtentikacijskih postopkov, le učencem, dijakom ali študentom, vpisanim v ta program, ter učiteljem in drugim osebam, ki izvajajo pouk.

(3) Kadar se uporaba iz prvega odstavka tega člena izvaja prek varnega elektronskega okolja, se šteje, da poteka izključno v državi članici Evropske unije, v kateri ima izobraževalna ustanova sedež.

(4) Uporaba iz prvega odstavka tega člena ni dovoljena za učbenike, delovne zvezke, vadnice in druga učna gradiva, ki so namenjeni predvsem za uporabo pri pouku, in za grafične izdaje glasbenih del, če so ustrezne licence za ta način uporabe enostavno na voljo na trgu in lahko dostopne ter vidne izobraževalnim ustanovam. Ponudnik take licence objavi pogoje uporabe na dobro vidnem mestu na svoji spletni strani in o njih obvesti reprezentativno združenje izobraževalnih ustanov, če tega ni, pa ministrstvo, pristojno za šolstvo.

¹ Str. 47 predloga drugega osnutka ZASP.

(5) V primerih iz prvega odstavka tega člena je treba navesti vir in avtorstvo dela, če je navedeno na uporabljenem delu.

(6) Pogodbena določila, ki so v nasprotju s tem členom, so nična.«.

Predlagana rešitev, ki je bila že vključena v prvotni predlog ZASP iz maja 2021, upošteva tako interese slovenskih avtorjev in založnikov kot tudi interese izobraževalnih ustanov, obenem pa je v skladu z Direktivo 2019/790 in Ustavo RS. Četrty odstavek 5. člena direktive namreč določa, da »države članice lahko določijo pravično nadomestilo za imetnike pravic za uporabo njihovih del ali drugih predmetov varstva v skladu z odstavkom 1«. Zgolj določitev obveznosti plačila pravičnega nadomestila avtorjem in založnikom zagotavlja ustrezno nadomestilo za škodo, ki nam nastaja zaradi proste rabe avtorsko varovanih del v digitalni obliki pri pouku na daljavo. S tem je imetnikom, ki se združujemo v DSP in DSZ, omogočeno pošteno nadomestilo za uporabo naših del, obenem pa je z uveljavitvijo izjeme za ilustracijo pri pouku omogočen prost dostop do znanja, kar je oboje interes, ki ga zasledujemo avtorji in založniki.

Nadalje drugi odstavek 5. člena direktive dopušča, da lahko države članice določijo, da »se izjema ali omejitev, sprejeta na podlagi odstavka 1, ne uporablja ali se ne uporablja v zvezi s posebnimi načini uporabe ali vrstami del ali drugih predmetov varstva, kot so gradivo, ki je namenjeno predvsem izobraževalnemu trgu, in notni zapisi, kolikor so ustrezne licence, ki dovoljujejo dejanja iz odstavka 1 tega člena in ustrezajo potrebam in posebnostim izobraževalnih ustanov, na enostaven način na voljo na trgu«. S tem direktiva dopušča možnost, da države od izjeme digitalne uporabe za namene pouka na daljavo izključijo učbenike, delovne zvezke ter druga izključno pouku namenjena gradiva. Takšna omejitev izobraževalne izjeme je ključnega pomena, saj bi se sicer lahko dogajalo, da bi prosta uporaba učenih gradiv načela nadomeščati učbenike ter delovne zvezke, kar bi močno vplivalo na njihovo prodajo in posledično na položaj slovenskih avtorjev in založnikov. Namen izjeme namreč ni nadomeščanje varovanih del, ki so v prodaji, pod pogojem, da so za ta dela na voljo licence, do katerih lahko šole dostopajo. Avtorji in založniki, ki se združujemo v DSP in DSZ, pozivamo MGRT in Urad RS za intelektualno lastnino, da pri pripravi predloga zakona, ki bo v slovenski pravni red prenesel 5. člen Direktive (EU) 2019/790, upoštevata položaj in interese slovenskih avtorjev in založnikov in 5. člen direktive preneseta na način, kot ga predlagamo v tem dopisu. Le na tak način bodo avtorji in založniki v nujnem obsegu zaščiteni pred škodo, ki jim nastaja ob prosti uporabi njihovih avtorskih del ob ponazoritvi pri pouku na daljavo. Predlagani člen naj upošteva, da gre za normalno uporabo del v posebnih primerih, ki z uvedbo nadomestila in izključitvijo učbenikov in delovnih zvezkov iz izjeme poskrbi za primerno plačilo avtorjem in založbam, s čimer jih prekomerno ne oškoduje, kar jim omogoča preživetje in nadaljnje ustvarjanje. S tem so smiselno upoštevana določila 9. člena Bernske konvencije, ki določa možnost izjem od izključne pravice, ki jo imajo avtorji pri dovoljevanju reprodukcije svojih del, ter 60. člen Ustave RS.

V primeru, da Republika Slovenija nadomestila ne bi prenesla v svoj pravni red, bi bili avtorji in založniki prekomerno prikrajšani za svoje delo in bi jim s tem nastala nepopravljiva škoda, ki bi marsikaterega od njih lahko spravila ob delo in mu onemogočila nadaljnje ustvarjanje, šole pa v prihodnosti osiromašila za številne ustvarjalne dosežke, ki bi s svojimi dognanji pripomogli k razvoju novih ustvarjalnih talentov. Z uvedbo takšne izjeme smo ogroženi zgolj in samo avtorji in založniki, ki za svoje delo pričakujemo pošteno nadomestilo, s čimer izobraževalnim ustanovam omogočamo dostop do široke zakladnice znanja, ki ga najdejo v varovanih avtorskih delih.

Dodatno z zgornjemu tudi predlagamo, da se pravica do nadomestila upravlja kolektivno, bodisi v obliki obveznega kolektivnega upravljanja po vzoru fotokopiranja preko obsega iz 50. člena ZASP, ki ga uspešno uveljavlja kolektivna organizacija SAZOR GIZ k.o., ali pa v obliki kolektivnega upravljanja z razširjenim učinkom, ki ga v 12. členu opredeljuje Direktiva 2019/790. Pobiranje nadomestila za številne male avtorje in založnike je namreč toliko oteženo, težavno in nepraktično, da je uveljavljanje te pravice na individualni način malo verjetno zaradi narave uporabe del, tj. množične uporabe s strani številnih izobraževalnih ustanov, in velikega števila upravičencev do nadomestila. V interesu imetnikov pravic je, da bi se pravica do nadomestila

upravljala kolektivno, saj je le na tak način mogoče zagotoviti učinkovito pobiranje nadomestil. Poleg tega bi individualno iskanje imetnikov pravic s strani izobraževalnih ustanov pomenilo znatno dodatno obremenitev izobraževalnih ustanov, kolektivno upravljanje pa to obremenitev odpravlja. Zato predlagamo, da se upravljanje pravice do nadomestila iz naslova izjeme za uporabo del pri digitalnem in čezmejnem poučevanju doda v 9. člen ZKUASP, ki ureja obvezno kolektivno upravljanje pravic, oziroma da se v primeru razširjenega kolektivnega upravljanja doda v novi 10.a člen drugega osnutka ZASP. Da bi se zagotovil nemoten prehod na nov način upravljanja te pravice predlagamo, da se določi prehodno obdobje treh let, v katerem se nadomestilo ne bi plačevalo. V tem prehodnem obdobju je po našem prepričanju mogoče zagotoviti ustrezna finančna sredstva na strani uporabnikov te izjeme (izobraževalnim ustanovam) oziroma njihovim financerjem (ministrstvu, pristojnemu za izobraževanje). Triletno prehodno obdobje je primerno tudi za vzpostavitev sistema upravljanja pravice do nadomestila z zbiranjem informacij in podelitvijo ustreznega dovoljenja kolektivni organizaciji. Ne nazadnje bi radi še spomnili, da se digitalna raba avtorsko varovanih del, ki jih zajema nova izobraževalna izjema, v okviru poučevanja na daljavo že zdaj pospešeno dogaja na vseh izobraževalnih stopnjah, vključno z univerzitetno, in sicer brez ureditve avtorske pravice ali pridobitve dovoljenja, s čimer že nastaja pomembna škoda našim avtorjem in založnikom. V tem smislu direktiva prinaša ureditev stanja, ki je trenutno nedopustno in imetnikom ne nudi nikakršnega nadomestila za škodo, ki jim jo povzroča digitalna raba v celotnem izobraževalnem sistemu. Zato je pomembno, da se izjema za digitalno in čezmejno poučevanje uredi na način, ki ne bo nesorazmerno posegala v legitimne interese avtorjev in založnikov.

S spoštovanjem!

Društvo slovenskih pisateljev
Dušan Merc, predsednik

Društvo slovenskih založnikov
Valentina Smej Novak, predsednica

SAZOR GIZ k.o.
Luka Novak, član poslovodstva
Rudi Zaman, član poslovodstva

Društvo slovenskih književnih prevajalcev
Tomšičeva 12
1000 Ljubljana

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
Kotnikova ulica 5
1000 Ljubljana

V Ljubljani, 11. februarja 2022

ZADEVA: Odziv na predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah

Društvo slovenskih književnih prevajalcev je stanovsko združenje, ustanovljeno leta 1953, ki že skoraj 70 let zagovarja interese slovenskih avtorjev s področja književnega prevajanja (prevajanja leposlovja, humanistike in družboslovja). Društvo šteje 196 uveljavljenih prevajalcev, organizira prevajalske dogodke, debatna omizja, mednarodne simpozije in seminarje ter podeljuje najvišje nagrade za prevajalske dosežke pri nas, kot so Sovretova nagrada za prevode leposlovja v slovenščino (od leta 1963), nagrado Radojke Vrančič za mlade prevajalce (od leta 2002) in Jermanovo nagrado za prevode družboslovnih in humanističnih besedil v slovenščino (od leta 2015).

S tem odzivom podajamo komentar na 3. člen predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (v tem dopisu Zakon), oziroma na spremembo obstoječega 49. člena ZASP. Ta na novo ureja digitalno rabo avtorskih del za namen ponazoritve pri poučevanju, s čimer tovrstna raba postane prosta nadomestila.

Menimo, da je takšna ureditev neustrezna, saj imetnikom avtorske pravice pavšalno jemlje nadomestilo za uporabe. Digitalno reproduciranje odlomkov za namen ponazoritve pri pouku z uporabo elektronskih sredstev, na daljavo ali čezmejno, je popolnoma primerljivo z rabo odlomkov v fizični obliki, vendar je v primeru rabe v fizični obliki nadomestilo urejeno z instrumentom nadomestila za privatno in drugo reproduciranje. Reproduciranje v elektronski obliki je še vedno reproduciranje. Poleg tega pa kljub vsem varovalkam, ki jih vpeljuje 2. točka 3. člena predlaganega Zakona, digitalizirano delo, ko je enkrat na voljo na medmrežju, ni več zavarovano oziroma je njegovo varovanje prepuščeno prosti presoji končnega uporabnika. 3. člen tega Zakona denimo ne predvideva zajema zaslona, snemanja spletnih sej in podobnih manipulacij, ki jih digitalne tehnologije omogočajo. Prav tako ni govora o varni hrambi tovrstnega digitalnega učnega gradiva.

Po tem predlogu imetnik pravice pri digitalnem reproduciranju ne prejme nadomestila, s čimer je segment populacije, ki živi od svojega že zdaj podplačanega avtorskega dela, še bolj osiromašen. Poleg tega predlog Zakona daje vtis, da avtorsko delo, ki je plod kompleksnega intelektualnega procesa in poglobljenega znanja, ni »pravo« delo. S tega vidika je tovrstna ureditev tudi nevzgojna, saj daje popolnoma napačen signal, kako je treba ravnati z avtorski deli. Poleg tega obstaja bojazen, da se bo miselnost o prosti uporabi digitaliziranih odlomkov za namen poučevanja razmahnila tudi na druga področja. Ker gre družba vse bolj v smer digitalizacije, bi morala biti ureditev digitalnega reproduciranja in rabe digitaliziranih del še strožja, ne pa še bolj razrahljana.

Uvodna pojasnila, da je predlagana ureditev v Zakonu ustrezna, niso primerna, saj zagovarjajo zgolj interese uporabnikov, se pravi izobraževalnih ustanov, ki naj po mnenju predlagatelja Zakona ne bi bile pravno usposobljene za urejanje rabe avtorskih del, interese imetnikov pravic pa popolnoma zanemari in jih postavi v docela podrejen položaj. Imetniki lahko upajo zgolj na spoštovanje navedbe avtorstva in vira (18. člen ZASP, pravica do priznanja avtorstva). Druge moralne pravice, ki izhajajo iz 16. (vsebina), 17. (pravica prve objave) in 19. (pravica spoštovanja dela) člena ZASP-a, pa sploh niso obravnavane. V tem oziru je ureditev v predlaganem Zakonu v nasprotju z obstoječim ZASP. Prav tako 3. člen tega Zakona (oziroma spremenjeni 49. člen ZASP-a) ne predvideva obveščanja imetnika pravice o rabi del. Pri predlagani ureditvi lahko brez zadržkov govorimo o kolektivni razlastitvi imetnikov avtorskih pravic tako v materialnem kot v moralnem smislu, saj 7. točka tega člena ne omogoča nikakršnega pravnega varstva.

Drugi argument, da je predlagani 3. člen Zakona v skladu s 57. členom Ustave, pa je po našem mnenju izjemno nedoumljiv in nesprejemljiv. 57. člen Ustave ne govori o brezplačni rabi avtorskih del, temveč o tem, da mora država zagotoviti pogoje za pridobitev ustrezne izobrazbe (»Izobraževanje je svobodno. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev. Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo.«). V skladu s to argumentacijo bi moralo biti prav vse v povezavi z izobraževanjem popolnoma brezplačno: založbe bi morale brezplačno deliti učbenike, kmetje bi za šole morali hrano dobavljati, kuharji pa kuhati zastoj, ne nazadnje tudi najemodajalci, ki ponujajo prostore tistim, ki se formalno izobražujejo v Republiki Sloveniji, ne bi smeli zaračunavati najemnin. Argumentacija, ki zagovarja brezplačno digitalno reproduciranje za namen ponazoritve pri pouku, je zato s sklicevanjem na 57. člen Ustave nevzdržna in izsiljena. Sklicevanje na 57. člen Ustave pa je hkrati v nasprotju s 60. členom Ustave, ki pravi: »Zagotovljeno je varstvo avtorskih in drugih pravic, ki izvirajo iz umetniške, znanstvene, raziskovalne in izumiteljske dejavnosti.« Predlagani 3. člen Zakona torej ne ustvarja ravnovesja med pravicami, ki izhajajo iz 57. in 60. člena, temveč se arbitrarno postavi na stran uporabnika, pravice iz 60. člena pa v celoti potepta.

Na Društvu slovenskih književnih prevajalcev pozivamo predlagatelja Zakona, da:

- predvidi ureditev nadomestila za digitalno rabo avtorskih del zanamen ponazoritve pri poučevanju po vzoru nadomestil za privatno in drugo reproduciranje ali po vzoru kakršnega koli drugega načina, ki zagotavlja nadomestilo za rabo (npr. razširjeno kolektivno upravljanje);
- vzpostavi sistem pravnega varstva moralnih pravic;
- zagotovi zaščiteno hrambo digitalnega učnega gradiva;
- spodbudi udeležence v izobraževalnih procesih k seznanjanju učencev, kaj sta avtorsko delo in avtorska pravica.

Ugotavljamo, da pri pripravi Zakona niso bila upoštevana strokovna stališča vseh zainteresiranih strani, umanjala je predvsem vključitev argumentiranih popravkov in sugestij imetnikov in zastopnikov avtorskih pravic. Hkrati pa odločno nasprotujemo izjemno kratkemu roku za razpravo in sestavo komentarjev k tako obsežnemu in kompleksnemu Zakonu, kot je ZASP, kar kaže na podcenjevalni odnos do te problematike.

Za upravni odbor DSKP:
Tanja Petrič, predsednica

Boris A. Novak

Ob Olémpijadi v Ljubljani, dne 11.2.2022

OLÉ, OLÉ – OLAJ, OLAJ!

(na melodijo »Olé, olé, olé, olé«)

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, ne olajaj nas, o Laj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, Naj-naj Aj-aj-aj-aj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, le zakaj aj-aj-aj-aj?

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, Generalni Palicaj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, Palicaj nekoč in zdaj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, diktatorjev lakaj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, režimski papagaj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, marš v večni oklepaj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, ne vrneš se nazaj!

Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, O-laj, O-laj!
Olaj, Olaj, Olaj, Olaj, adijo in goodbye! ...

5 MANJ KOT 100

2016

11.–14. maj

Na Bledu je potekalo 48. mednarodno srečanje pisateljev, ki ga je prvič v stoletni zgodovini mednarodnega PEN-a otvorila predsednica PEN-a Jennifer Clement. Poleg rednega srečanja mednarodnega odbora Pisatelji za mir je imel sestanek tudi mednarodni ženski odbor PIWWC.

Srečanje je bilo prvič posvečeno pesnicam in pisateljicam s posebno publikacijo, v kateri se je Boris A. Novak poklonil tudi Elzi Jereb, ki šest desetletij soustvarja Slovenski PEN: »Elza Jereb je vseskozi načelna in radikalno skromna gospa. Po svojih kulturnih in intelektualnih obzorjih je velika dama, po svojem srcu pa emocionalno odprta in široka osebnost s pretanjenim socialnim čutom ter elementarno, a obenem prefinjeno človeško dostojnostjo. Idealna duša za težke čase, ko je treba pomagati ljudem v stiski. Časi zgodovinske stiske so časi, ko na dan privrejo tudi naše osebne stiske. Gospa Jereb je bila tudi na tej ravni izjemno pozorna, čuječa, diskretna. Elza, infiniment merci!«

Nagrado mira sta si jeseni delili rezijska pesnica Silvana Paletti in pisateljica, antropologinja in doktorica antičnih študij Svetlana Slapšak. Predsednica Jennifer Clement je ob nagradi zapisala: »Literarna nagrada mira dokazuje, kako pomembni so ženski glasovi v književnosti. Vsi vemo, da so književna dela, ki so jih napisale ženske, del univerzalnega kanona. Vendarle je prav, da posebej počastimo književnice, tako kot to počne Mira. Še vedno vlada svetu vesplošna patriarhalna kultura, kar povzroča, da mnogi ženski literarni glasovi izzvenijo v tišini.«

Bled 2018, Jennifer Clement, predsednica mednarodnega Pena, Tanja Tuma, takrat predsednica Ženskega odbora Mira, in Zoë Rodriguez, predsednica mednarodnega ženskega odbora PIWWC, foto Janez Bogataj

LETNO SREČANJE ODBORA ŽENSKIH PISATELJIC 2022

Mednarodni ženski odbor PEN-a PIWWC odpira sezono letnih sestankov odborov, katere del je tudi Blejsko srečanje v živo in po spletu. Zaradi epidemioloških ukrepov je žensko srečanje samo na spletu, udeležba je brezplačna, potrebna je zgolj prijava na [povezavi](#) do 1. marca 2022. To je lepa priložnost, da se seznanite z delom še kakšnega mednarodnega odbora poleg Pisateljic za mir.

Srečanje je zaprtega tipa, samo za članstvo PEN-a, razen okrogle mize in poetične seje, ki tradicionalno zaključijo sestanke PIWWC.

Sestanek bo potekal v angleškem jeziku.

[VEČ](#)

BELORUSIJA: Filozof Uladzimir Mackievič gladovno stavka

Priznani filozof Uladzimir Mackievič od 4. februarja 2022 gladovno stavka v znak protesta proti priporu in zahteve po določitvi datuma sojenja. Po poročilih je 15. februarja začel S stavko. Mackievič je od 4. avgusta 2021 v preiskovalnem priporu v Minsku zaradi obtožb o organiziranju in pripravi dejanj, ki grobo kršijo javni red, v skladu s členom 342(1) kazenskega zakonika Belorusije. Če bo obsojen, mu grozi do tri leta zapora.

Mednarodni PEN meni, da je Uladzimir Mackievič tarča napadov zaradi svojih stališč in pisanja, kritičnih do beloruskih oblasti. Organizacija poziva k njegovi takojšnji in brezpogojni izpustitvi ter k umiku vseh obtožb proti njemu.

[VEČ](#)

MEHIKA: Umor novinarja Heberja López Vázqueza, še en neuspeh mehiške države

Umor novinarja Heberja López Vázqueza 10. februarja 2022 v Salina Cruzu v Oaxaci je še en tragičen primer neuspeha mehiških oblasti pri zaščiti svojih novinarjev. Heber López Vasquez je peti novinar, ki so ga letos ubili v Mehiki, verjetno kot maščevanje za njihovo delo, je danes sporočila organizacija PEN International.

42-letni Heber López Vasquez, ki so ga ubili, ko je prišel v svoj snemalni studio, je bil novinar več kot 18 let. Vodil in ustanovil je digitalni medij NoticiasWeb, kjer je pisal predvsem o politiki in korupciji. Po poročilih so se njegove zadnje preiskave nanašale na nepravilnosti v programih in projektih lokalne in zvezne vlade.

"Mehiške oblasti morajo temeljito, hitro in pregledno raziskati umor novinarja Heberja López Vázqueza. Dokler odgovorni za umore novinarjev ne bodo privedeni pred sodišče in dokler medijski delavci ne bodo ustrezno zaščiteni, bo v Mehiki še naprej vladal krog nekaznovanosti," je dejala Romana Cacchioli, izvršna direktorica organizacije PEN International.

[VEČ](#)

Tednik PEN, glasilo Slovenskega centra PEN, št. 7/2022

Izdal: Slovenski center PEN, Tomšičeva 12, 1000 Ljubljana
Zanj: Predsednica Tanja Tuma

Uredništvo

Odgovorna urednica: Tanja Tuma

Glavna urednica: Maja Ferjančič

Oblikovanje: Maja Ferjančič

Leto izdaje: februar 2022

Kraj: Ljubljana

ISSN 2784-7586

Publikacija Tednik PEN je brezplačna.

Naslovna fotografija: Vojna Andrea